

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ HUMAN RIGHTS IN THE AGE OF INFORMATION TECHNOLOGIES

Панкратова В.О., к.ю.н.,
старший викладач кафедри фундаментальної юриспруденції
та конституційного права
Сумський державний університет

Шейн Д.С., студент I курсу
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

Стаття присвячена правам людини в умовах інформаційних технологій. Визначено особливості прав і свобод людини загалом та кризь своєрідність інформаційної епохи. Зокрема, до них належать винятковість, природність, невідчуженість, недоторканність, осмисленість, присутність юридичного компоненту, гуманність та закономірність. Виявлено закономірність серед актуалізації думок щодо важливості модернізації уявлень про права людини на тлі конвергенції технологій із життям суспільства.

Зазначено, що за межами правового поля опиняється значний пласт соціальної реальності, який потребує негайної регламентації. При цьому так швидко, як змінюється інформаційне середовище, не встигають змінюватися юридична практика та правова теорія, а професійна або наукова доктрина взагалі може не розглядати сучасну проблематику.

Вказано, що першочерговими властивостями інновацій як предмета правового регулювання є: залежність від економічних тенденцій та векторів піднесення соціальних парадигм, легітимність, прагнення до покращення умов виробництва чи інших сфер шляхом спрощення низки проявів людської діяльності.

У роботі розглянуто проблеми адаптації та інтеграції здобутків технократичного прогресу. Будь-який високоспеціалізований результат інноваційної діяльності несе ряд ризиків відносно фундаментальних прав людини, має недоліки з точки зору етичного й морального сенсу, вимагає належну специфічну юридичну регламентацію. Досліджено інструментарій забезпечення прав і свобод, що здатний превентивно упредметнювати потреби гарантії й захисту з урахуванням еволюції прав в цілому. Зокрема, створення GDPR в рамках країн ЄС, розширення мережі структур кібербезпеки, вивчення віктимності в інформаційному просторі.

Наведено приклади нехтування й порушення прав людини з використанням цифрових технологій, в тому числі й штучного інтелекту. Під найбільш очевидною загрозою перебувають особисті права: право на життя, свободу та недоторканність, свободу пересування, повагу до гідності, вільний розвиток своєї особистості, недоторканність житла, таємницю комунікацій, недоторканність приватного й сімейного життя, свободу світогляду і віросповідання, думки і слова.

Ключові слова: права людини, інформаційні технології, штучний інтелект, захист прав людини, конфіденційність.

The article is devoted to human rights in the conditions of information technologies. The peculiarities of human rights and freedoms in general and through the originality of the information age are determined. In particular, they include exclusivity, naturalness, inalienability, inviolability, meaningfulness, the presence of a legal component, humanity and regularity. A regularity was revealed among the actualization of opinions on the importance of modernization of ideas about human rights against the background of convergence of technologies with society.

It is noted that outside the legal field there is a significant layer of social reality that needs immediate regulation. At the same time, as fast as the information environment changes, legal practice and legal theory do not have time to change, and professional or scientific doctrine may not consider modern issues at all.

It is pointed out that the primary properties of innovation as a subject of legal regulation are: dependence on economic trends and vectors of elevation of social paradigms, legitimacy, the desire to improve production conditions or other areas by simplifying a number of manifestations of human activity.

The problems of adaptation and integration of achievements of technocratic progress are considered in the work. Any highly specialized result of innovation carries a number of risks to fundamental human rights, has shortcomings in terms of ethical and moral sense, requires appropriate specific legal regulations. The tools of ensuring rights and freedoms have been studied, which are able to preventively objectify the needs of guarantee and protection, taking into account the evolution of rights in general. In particular, the creation of GDPR within the EU, expanding the network of cybersecurity structures, the study of victimhood in the information space.

Examples of neglect and violation of human rights with the use of digital technologies, including artificial intelligence, are given. Under the most obvious threat are personal rights - the right to life, liberty and security, freedom of movement, respect for dignity, free development of one's personality, inviolability of home, secrecy of communications, inviolability of private and family life, freedom of thought and religion, thought and speech.

Key words: human rights, information technologies, artificial intelligence, protection of human rights, confidentiality.

Постановка проблеми. Сучасність безперервно трансформує звичний стан речей у суспільстві, модернізуючи його в усіх можливих проявах. Зазвичай такі вдосконалення мають за мету поліпшення умов життя, усунення певних суспільних апорій, що раніше не мали раціонального розв'язання. Зараз існування й піднесення здобутків технократичного прогресу та цифрових інновацій постійно супроводжуються дискусіями щодо юридичного аспекту, особливо це стосується основоположних прав людини, оскільки їхнє переосмислення з огляду змін соціуму є аксіомою.

Специфіка правового регулювання комплексного впровадження досягнень наукового-технічного прогресу передбачає глибоке вивчення цієї тематики в правовому полі будь-якої демократичної держави, що прагне ефективно

врегулювати принципово нові суспільні відносини. Повноцінне й глибоке формування концептуального ставлення до перетворень на сучасному етапі державотворення України можливе лише за умови всеосяжного підходу до визначення й розгляду особливостей еквівалентних форм і втілень прав людини, що пов'язані зі зрушеннями в області інформаційних технологій. Через брак динамічного оновлення законодавства, інколи питання такого характеру демонструють значні прогалини в позитивному праві, виражають наскрізну потребу в усуненні колізій, дублювань або інших серйозних прорахунків, котрі дотичні до найважливіших груп соціальних взаємовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виняткового значення висловлена теза набула на тлі численних наукових праць, які засвідчили очевидний інтерес

і необхідність у детальному висвітленні теоретичних та практичних перспектив розуміння прав і свобод людини в епоху інформаційних технологій. Зокрема, дискусійно-полемічні думки та погляди стосовно ролі інтенсивного розвитку інформаційних технологій, ресурсів, продукції і послуг репрезентовані в публікаціях таких дослідників, як: В.М. Брижко, І.М. Забара, Т.О. Ткачук, Н.В. Гетьманцева, О.Ф. Скакун, Н.М. Пархоменко, Г.О. Христова тощо. Серед закордонних авторів важливий внесок у комбіновану оцінку цієї теми зробили М.Н. Кузнецов, В.К. Ботнев, Б. Кардозо, Г.С. Тюляев та інші.

Різноманітність і багатоманітність існуючого матеріалу підтверджує доречність класифікації та узагальнення ідей, їхньої адаптації, всебічного наукового опрацювання і належного правового забезпечення відповідно до актуальних процесів та позицій провідних науковців.

Метою статті є формування загальнотеоретичної характеристики прав людини в епоху інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього десятиліття темпи змін, які відбуваються в житті, суспільному розвитку, економіці, освіті, управлінні й адмініструванні, функціонуванні міжнародних неурядових організацій та інших сферах зростають і стають все вищими, причому коливання з кожним роком є дедалі промовистими. Причинами такого піднесення є процеси поширення інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет, глобалізація і тотальна конвергенція у вигляді взаємопроникнення цифрової екосистеми до будь-якої довільної галузі [4, 100]. За оцінками науковців, у сучасному світі інформаційно-комунікаційні технології формують новий технологічний базис суспільства, визначають перспективні віхи, тренди й сплески людської діяльності на кожному абстрагованому етапі світового виміру.

У сучасних умовах розвитку інформаційно-комунікаційні технології – це не просто технічна інфраструктура, пов'язана, наприклад, з комп'ютеризацією, а масштабний інструмент перерозподілу ідей та праці, який визначає парадигму розвитку глобалізованого світу. Саме завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям стало можливим широке розповсюдження напрацювань науково-технічної революції, новітніх технологій, вільний рух фінансового капіталу та різке зростання «гуманітарного капіталу».

Технології дають життю потенціал для досі небувалого розквіту. Таким чином, процес включення алгоритмів і плодів інформаційно-комунікаційних технологій у формальну сенсі акумулює найрізноманітніші прогнози й спостереження, що виправдовує ступінь суттєвості цифровізації. Їхня імплементація є вкрай стрімкою та надзвичайно активно проявляється в будь-якій галузі: від менеджменту до промислового виробництва. Автоматизовані бази даних та комп'ютерні боти завойовують ринки й трансформують суспільство, а між тим робити їм це вдається завдяки попиту й залежності певних сфер від опцій ІКТ [8, с. 110].

Сьогодні у світовій практиці впровадження інноваційних технологій Інтернету речей є звичною справою, яка конкретизує такі інтелектуальні сегменти, як створення термінів і практичних розробок під егідою «розумний» («розумний будинок», «розумна енергія», «розумний транспорт», «розумне місто», «розумне виробництво», «розумна медицина», «розумне сільське господарство» тощо). Унікальний науковий потенціал технологій Інтернету речей сприяє сталому розвитку опорних секторів і галузей вцілому [12, с. 145].

Зокрема, Комісія ЄС офіційно в резолюції «Просування Інтернету речей в Європі» від 19.04.2016 акцентувала увагу на тому, що функціонування єдиного юридично-економічного простору серед провідних інформаційно-комунікаційних технологій зможе гарантувати реальну й поступову ідеалізацію фундаментальних прав в цифровому полі без урахування національних кордонів країн-членів ЄС.

Політична, соціальна та економічна частини постулатів інформаційного суспільства відображають конклюдентний вплив переваг суспільства нового типу на практично всі сфери життєдіяльності сучасної людини, а також дозволяють усвідомити, що концепція інформаційного суспільства є кардинальною альтернативою індустріальному типу розвитку. Інформаційна демократія, інформаційна інфраструктура, універсальний доступ до освітніх та інформаційних ресурсів – сучасні поняття, які комплексно підтверджують практичні переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій задля розвитку [9, с. 11].

Отож вагомість інформаційно-комунікаційних технологій спільно з традиційними інноваціями є наскрізною та незаперечною; швидкі та глибинні наслідки від «цифрового вихору» дедалі частіше сприймаються як повсякденний елемент суспільного буття.

Правове регулювання є імперативною структурною одиницею майже всіх національних правових систем. З точки зору компаративістики воно являє собою специфічну систему нормативного впливу на значущі, свідомі, інтелектуально-вольові, повторні та стійкі суспільні відносини з метою їх упорядкування й регламентації, що реалізується через визначення базових складових зазначених відносин із використанням спеціальних юридичних засобів державно-владних дискреційних повноважень [2, с. 7].

Головним завданням правового регулювання є максимальна стабільність та передбачуваність в нормативно-організаційному впливі на динамічний характер прав і обов'язків членів суспільства, усвідомлення синергетичності й подекуди конфліктності раніше легітимізованих засад. Окрім гносеологічно-евристичних функцій, правове регулювання опікується втіленням свого роду фокусування дії права, що синтезує багаточисельні шляхи, форми і способи правового впливу, виявляє його соціально спрямованість як ситуативно, так і обтічно через консолідований досвід.

Інноваційний напрямок, котрий об'єднує в собі першорядні знання та цивілізаційно-соціокультурний апарат тієї чи іншої епохи, є одним з найбільш важливих чинників підтримки розміреного зростання в більшості виражень людської діяльності, ключовим драйвером економічного зростання багатьох країн. Навіть кризові умови не здатні змінити пріоритети інноваційного розвитку в умовах глобалізації [1, с. 9].

Зауважимо, що вітчизняне законодавство при розв'язанні апорій, пов'язаних з колом інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційної продукції, має не надто широкий спектр нормативних способів. Регламентація сектору таких відносин закріплена здебільшого в законах України, які передбачають компетенцію місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у галузі інноваційної діяльності (до слова, до них належать ЗУ «Про інвестиційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу» тощо), рідше – в підзаконних актах Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, що регулюють окремі питання реалізації регіональних інноваційних проєктів, створення місцевої інноваційної інфраструктури, подання звітності та документів програмного характеру (стратегії, плани) загальнодержавного, локального, галузевого та регіонального рівнів.

У загальних рисах, звертаючись до букви закону, інновації можна охарактеризувати як новостворені/застосовані/вдосконалені багатовимірні за призначенням і експлуатацією технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери, інфраструктуру, фінансове, консалтингове,

маркетингове, інформаційно-комунікативне, юридичне, освітнє обслуговування [6].

Гострою дилемою, яка слугує слушним зображенням неоднозначності регулювання інформаційно-комунікаційних технологій, є проблема логістики автономного транспорту. Ця течія ще не набрала великих обертів, оскільки безпілотний транспорт масово залучається виключно в експериментальному сенсі, аби визначити потенціал масового використання автономного транспорту для транснаціональних компаній у сфері перевезень і доставки. Короткі футуристичні прогнози пояснюють, що нещодавня утопічна думка щодо безпечного й швидкого транспорту без прямого й осмисленого диригування людиною вже не вважається абсурдною. Сміливі гіпотези свідчать про повну інтеграцію безпілотних систем керування до 2030–2035 рр.

Відповідно до ст. 8 Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про дорожній рух» від 8 листопада 1968 р., кожний транспортний засіб або група транспортних засобів, які перебувають у русі, повинні мати водія [11]. Це положення жодним чином не доповнювалось попри таку потребу. Звідси випливає те, що чітких параметрів стосовно запровадження транспортних засобів з інтегрованим штучним інтелектом або нейронною мережею автопілоту немає. Це, вочевидь, спричинить найбільш часом некоректні й колізійні ситуації у випадках врегулювання розвитку управління транспортом.

США у вирішенні цієї проблеми просунулися далі решти світу. Там існують окремі законодавчі акти, прийняті в деяких штатах (наприклад, Флорида, Невада, Мічиган), які унормовують тестування і пересування безпілотних транспортних систем. Законодавці штату Арізона в США в минулому році намагалися прийняти закон, який регулює використання безпілотних автомобілів на дорогах штату. Але вони не змогли вирішити проблему, хто повинен відповідати за аварію, яка потенційно може трапитись за участі «безпілотника» в якості складової частини трафіка: власник автівки, компанія-розробник або автовиробник/дистриб'ютор, який виготовив і продав автомобіль [3, 125].

Ще одним важливим напрямком в даному дослідженні є питання використання штучного інтелекту.

Штучний інтелект як один з провідних техногенних винаходів схильний до самооновлення та імітації поведінкових алгоритмів. Передові методи аналізу даних машинного навчання і технологій штучного інтелекту відкрили можливість створення програм, які в процесі самонавчання стають незалежними від свого творця. Такі програми можуть генерувати результати, що не охоплювалися задумом розробника, але стали можливі завдяки узагальнюючій здатності, котра лежить в основі їхнього алгоритму або програмного коду. Проблематика адаптації правового регулювання розвитку штучного інтелекту стосується доцільності заборони (обмеження) наукових розробок у даній сфері. Розуміючи небезпеки некерованого розвитку штучного інтелекту деякі вчені наполягають на забороні відповідних досліджень та контролі за поширенням технологій настільки суворим як в атомній енергетиці [7, с. 100]. Попри ризик небезпек, абсолютна заборона розробки систем штучного інтелекту є неможливою, правове регулювання в даній сфері має забезпечувати стимулювання соціально-ефективного використання технологій та мінімізацію ризиків зловживання технологією.

Використання штучного інтелекту зачіпає багато аспектів прав людини. Таким чином, використання цих алгоритмів може негативно вплинути на ряд наших прав. Як зазначає комісар з прав людини Дуня Міятович, проблема ускладнюється відсутністю прозорості, підзвітності та інформації про те, як ці системи організовані, як вони працюють і в якому напрямку вони можуть розвиватися в подальшому [13, с. 321].

Галузеві правові ризики застосування штучного інтелекту можна згрупувати на два типи в залежності від етапу життєвого циклу:

Перший етап (навчання) – правові ризики, що виникають в процесі збору, зберігання і аналізу даних системами штучного інтелекту. Наприклад, проблеми захисту персональних даних, що використовуються при навчанні програм штучного інтелекту (оцінка ризиків ex ante).

Другий етап (експлуатація) – правові ризики, що виникають в процесі експлуатації штучного інтелекту. Наприклад, проблеми відповідальності, що виникають у результаті використання програм штучного інтелекту, питання приналежності виняткових прав на результати, створені штучним інтелектом (оцінка ризиків ex post).

Тому виникає ряд проблем, які так чи інакше постають перед людством. Перша – якого статусу набудуть наші неживі творіння. У цьому напрямку є декілька варіантів: особливий вид майна (відповідати за дії штучного інтелекту будуть господарі/власники – поширеною та затребуваною для сучасного рівня технологій є класична схема «розробник-власник-користувач», ускладнення якої вимагатиме переходу більш складного інструментарію правового регулювання); юридична особа (застосування норм, які використовуються, на даний момент, для людей – з отриманням роботами статусу суб'єкта права виникнуть нові сфери юстиції, проте копіювати традиційну «людську» систему для штучного інтелекту, вочевидь, немає сенсу); нова правова категорія (штучний інтелект матиме виключно свою правову базу).

Наступною проблемою є неможливість передбачати абсолютно всі фактори, котрі спрямовані на завдання шкоди людині. Цей пункт впливає із вислову П. Морхата, який зазначив: «Дуже важко говорити, а тим паче створювати закони для того, що не існує» [10, с. 25]. Також для впровадження штучного інтелекту в сфері життя людини існують наступні перешкоди: проблеми стандартизації систем штучного інтелекту; проблеми ліцензування; проблеми забезпечення персональних даних; проблеми забезпечення дотримання норм професійної етики.

Питання про відповідальність буде виникати все частіше в зв'язку зі зростаючою автономністю цифрових систем. Відомі прецеденти, коли фінальний підсумок прийняття рішення нейронною мережею або штучним інтелектом в конкретній ситуації спричиняло загибель людей. Зокрема, у США внаслідок ДТП, яке сталося в результаті неправильної оцінки ситуації автопілотом Tesla, сталося зіткнення автомобіля з фурую, в результаті чого загинув водій, який не встиг взяти керування на себе. У 2015 році відбувся інцидент в Німеччині на автомобільному заводі Volkswagen: під час налаштування робочим роботизованою установкою остання вийшла з ладу, в результаті чого фахівець отримав смертельні травми, від яких згодом помер [14, с. 317].

Це стало передумовою того, що з 2016 року Парламент ЄС активно пропагує та вивчає питання наділення штучного інтелекту статусом «електронного особи». Така міра покликана сприяти більш ефективному регулюванню оподаткування та відповідальності при використанні штучного інтелекту. У США була проведена громадська консультація про правові та етичні аспекти застосування штучного інтелекту, результати якої можуть бути взяті до уваги при розробці правового регулювання в цій сфері іншими зацікавленими державами.

З 25.05.2018 набув чинності Загальний регламент про захист даних (General Data Protection Regulation (GDPR)) названий Європейською комісією «маркером довіри до єдиного ринку даних», який «встановив новий глобальний стандарт з акцентом на права людини, що відображає європейські цінності, і є важливим елементом забезпечення довіри до штучного інтелекту». Однак в Регламенті зазначається, що «право на захист персональних даних

не є абсолютним правом; його необхідно розглядати відносно його функцій в суспільстві, воно повинно бути на одному щаблі з іншими основними правами відповідно до принципу пропорційності» [15].

Штучний інтелект як один з провідних техногенних винаходів схильний до самооновлення, імпринтингу та імітації поведінкових алгоритмів. Це має своє відображення в конкретних випадках ігнорування прав людини, наприклад, *права на свободу вираження поглядів*, адже у складі інформаційних корпорацій-гігантів (Facebook, YouTube) завжди діють і виконують моніторинг механізми визначення та фільтрації екстреміського контенту із закликами до насилля. Однак немає інформації про те, які процедури і критерії застосовуються для визначення такого контенту, а також про те, які відео мають «явно незаконний контент» [5, с. 11].

Хоча сама ініціатива стосовно припинення розповсюдження такого роду матеріалів заслуговує похвали, непрозорість стриманості змісту викликає тривогу, оскільки вона пов'язана з ризиком обмеження законного права на свободу вираження поглядів і вираження думок. Аналогічні побоювання були висловлені з приводу автоматичної фільтрації користувачького контенту при завантаженні в зв'язку з ймовірним порушенням прав інтелектуальної власності, яке вийшло на перший план в запропонованій ЄС директиві про авторське право.

Ступінь глобалізації та швидкість поширення будь-якої інформації призвели до того, що зараз приватність і конфіденційність опиняються в небезпеці. Причому це пов'язано не тільки з активними користувачами Інтернету, а із суспільством в цілому: будь-хто може стати жертвою злочинного зловживання персональними даними. Тому перш за все з'явилась потреба в превентивних заходах, націлених на запобігання загроз особистим і культурним правам людини. Технологія DeepFake працює на базі направлень у сфері штучного інтелекту та виконує суто аморальні функції. Нею послугуються злочинці з метою неправдивого спотворення репутації осіб шляхом фальсифікації існуючих фотоматеріалів, щоб дискредитувати кого-небудь з індивідуальних, меркантильних чи просто хуліганських мотивів. Не варто забувати, що цей механізм є досить складним і підступним водночас, адже на практиці виявити подібні випадки протиправного винку без спеціальних технічних засобів майже неможливо. Як наслідок, універсальна і досить конструктивна інновація, що покликана вирішувати специфічні проблеми людства, перетворюється в інструмент масового впливу, маніпуляцій, шантажу й віртуального примусу, який обмежує

загальноновизнані права людини, нехтуючи елементарною гуманністю.

Звісно, зазначений вище приклад охоплює не тільки інформаційну безпеку особистості. Страждають права на вільний розвиток, на повагу до власної гідності, на свободу совісті. Скажімо, людина може втратити свою посаду через порушення професійної поведінки, зазнати фінансових витрат на відкуп від зловмисників або деяких інших утисків, що пов'язані з чутливою інформацією (релігія, світогляд, тощо).

Отже, у штучного інтелекту є потенціал, щоб допомогти людям максимально використовувати свій час, розширити свою свободу і зробити їх щасливішими. Але він також здатний привести нас в світ антиутопії. Тому дуже важливо знайти правильний баланс між технологічним розвитком і захистом прав людини, оскільки майбутнє суспільства, в якому ми хочемо жити, буде залежати від цього. Для досягнення такого балансу потрібно більш тісну співпрацю між державними органами і приватними компаніями й корпораціями, науковими колами, неурядовими організаціями і суспільством в цілому.

Висновки. У процесі дослідження проблематики розкрито особливості прав і свобод людини загалом та кризь своєрідність інформаційної епохи. Зокрема, до них належать винятковість, природність, невідчуженість, недоторканність, осмисленість, присутність юридичного компоненту, гуманність та закономірність.

Першочерговими властивостями інновацій як предмета правового регулювання є залежність від економічних тенденцій та векторів піднесення соціальних парадигм, легітимність, прагнення до покращення умов виробництва чи інших сфер шляхом спрощення низки проявів людської діяльності.

Міжнародне співтовариство та неурядові організації постійно займаються удосконаленням механізмів захисту прав, відслідковуванні порушень і зловживань правами людини через експлуатацію інформаційно-комп'ютерних технологій. Але варто наголосити, що будь-який високоспеціалізований результат інноваційної діяльності несе ряд ризиків відносно фундаментальних прав людини, має недоліки з точки зору етичного й морального сенсу, вимагає належну специфічну юридичну регламентацію.

Потрібно розробити та впровадити дієвий інструментарій забезпечення прав і свобод, що здатний превентивно упредметнювати потреби гарантії й захисту з урахуванням еволюції прав в цілому. Наприклад, створення GDPR в рамках країн ЄС, розширення мережі структур кібербезпеки, вивчення віктимності в інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративно-правове регулювання інноваційної діяльності: Навчальний посібник/ упоряд. М. В. Ковалів. Львів, 2020. 278 с.
2. Ваньчук І.Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 1(32). С. 7–10
3. Воронин Д.В. Проблемы правового регулирования автономного транспорта. *Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования*. 2018. № 7(33). С. 123–128.
4. Голіонко Н.Г. Цифрові інновації в сучасному суспільстві. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 4(42). С. 100–103.
5. Гончаренко С.В. Права людини інформаційної доби. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. № 3(17). С. 5–20.
6. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07. 2020 № 40- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002, № 36. Ст. 266.
7. Карчевський М.В. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2(7). С. 99–108.
8. Кириченко М.К. Вплив цифрових технологій на розвиток людського і соціального капіталу. *Humanities Studie*. 2019. № 1(78). С. 108–129.
9. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореферат дис. канд. пол. наук : 23.00.03. Київ, 2005. 30 с.
10. Морхат П.М. К вопросу о специфике правового регулирования искусственного интеллекта. URL : <https://cutt.ly/pjcdtGtE>.
11. Про дорожній рух : Конвенція ООН від 8 листопада 1968 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041.
12. Талапина Э.В. Эволюция прав человека в цифровую эпоху. *Труды Института государства и права РАН*. 2019. № 3(14). С. 122–146.
13. Ястребов О.А. Искусственный интеллект в правовом пространстве. *Вестник РУДН*. 2018. № 3(22). С. 315–328.
14. Advancing the Internet of Things in Europe: Commission Staff Working Document. URL : <https://cutt.ly/ejcdRVO>.
15. General Data Protection Regulation. URL : <https://gdpr-info.eu>.